

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОГО НАПРЯМКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

УДК 37.013.42 : 376.63

О. Л. Брусенко

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ВІЛ-ІНФІКОВАНИХ ДІТЕЙ

У статті автор аналізує особливості підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей. Автор подає навчальну програму дисципліни “Соціально-педагогічна робота з ВІЛ-інфікованими” (освітньо-кваліфікаційний рівень “бакалавр”), яка впроваджується в Київському університеті імені Бориса Грінченка.

Ключові слова: соціальний педагог, соціальний працівник, ВІЛ/СНІД, ВІЛ-інфікована дитина, сім'ї, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей.

Однією з груп клієнтів, що потребують на сьогодні допомоги фахівців, є люди, що живуть з ВІЛ/СНІД, зокрема, діти. Так, за даними Міжнародного Альянсу з ВІЛ/СНІД в Україні станом на 1 грудня 2011 року ВІЛ-позитивний статус підтверджено у 1 657 дорослих та 356 дітей, а СНІД – у 923 дорослих та 10 дітей. Кумулятивна ж кількість випадків ВІЛ-інфекції серед дорослих становить 170 038, дітей – 327 489, випадків СНІД – 45 171 серед дорослих і 1 129 серед дітей [2].

Із появою ВІЛ-сервісних громадських організацій, численних соціальних програм та проектів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, спеціалізованих соціальних служб в українському суспільстві відбувається перехід від сегрегаційного до інтеграційного підходу у навчанні та вихованні дітей з ВІЛ-позитивним статусом. Дорослі люди, які народжують ВІЛ-позитивних дітей, усе частіше віддають перевагу сімейним формам виховання, не віддаючи їх до інтернатних закладів та спеціалізованих притулків.

Така позитивна тенденція в українському суспільстві вимагає готовності спеціалістів соціальної сфери, зокрема – соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей. Тому, на вищі навчальні заклади,

які готують цих спеціалістів, покладається важливе завдання – підготовка висококваліфікованого спеціаліста, готового надавати якісні соціальні послуги.

Наразі у нашій країні розроблено нормативно-правові засади забезпечення державної політики щодо дотримання реалізації прав ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД, серед яких : Конституція України (ст.: 3, 49, 59), Закони України “Про охорону дитинства”, “Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ”, “Про соціальні послуги”, “Про соціальну роботу з дітьми та молоддю”, “Про державну допомогу сім'ям з дітьми”, Указ Президента України “Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей”, Примірний галузевий стандарт надання соціальних послуг сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, Стандарти надання соціальних послуг представникам груп ризику тощо.

Тому, особливої актуальності на сьогоднішній день набуває підготовка майбутніх висококваліфікованих спеціалістів до роботи з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей.

Відповідно, **метою статті** є визначення особливостей професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до кваліфікованої роботи з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей, а також розробка відповідних рекомендацій щодо упровадження інноваційних технологій організації навчального процесу в умовах вищої школи.

Проблема професійної підготовки соціального педагога та соціального працівника в сучасній науці розглядається у двох аспектах:

1. формування особистості, підготовленої до виконання соціально-педагогічних функцій;
2. формування спеціаліста в системі освіти та соціально-педагогічної сфери, який поряд з основними професійними вміннями соціального педагога володіє ще й прикладними вміннями працювати з окремими категоріями клієнтів.

Останніми роками в Україні захищено низку дисертацій з проблем соціальної роботи та підготовки соціальних працівників, зокрема: професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти (О. Карпенко); професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до менеджменту в соціальній роботі (Є. Дєдов); формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету (Д. Годлевська); підготовки соціальних працівників до роботи з дітьми та молоддю у вищих навчальних закладах Швеції (А. Кулікова); підготовки соціальних працівників до роботи з

біженцями у вищих навчальних закладах США і Канади (О. Ольхович); професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у коледжах Канади (Н. Видишко); змісту і форм професійної підготовки соціальних працівників у системі неперервної освіти США

(Н. Собчак) тощо. Розроблено фундаментальні науково-теоретичні та методичні засади фахової підготовки соціальних працівників (В. Бочарова,

Р. Вайнола, О. Карпенко, Н. Клименко, В. Курбатов, Л. Міщик, В. Поліщук, Н. Шмельова).

Загальні теоретико-методологічні аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до окремих видів соціально-педагогічної діяльності представлені в напрямках: соціально-правової (І. Ковчина, Я. Кічук); освітньо-дозвіллевої (С. Пащенко, Л. Пундик); профілактичної (О. Тютюнник); роботи з громадськими дитячими та молодіжними організаціями (О. Лісовець). Окрім того, є дослідження, присвячені підготовці соціальних педагогів до роботи з різними категоріями населення: дітьми з обмеженими можливостями (І. Іванова); студентською молоддю (Р. Чубук); людьми похилого віку (Ю. Мацкевіч); девіантними та важковиховуваними підлітками (І. Козубовська, М. Малькова, В. Оржеховська, М. Полісадова).

У дослідженнях Л. Беляєвої, В. Бочарової, Р. Вайноли, А. Капської, О. Карпенко, Л. Мардахаєва, І. Трубавіної, Є. Холостової розроблено загальні методологічні підходи до розкриття суті соціальної та соціально-педагогічної діяльності з надання кваліфікованої допомоги дитині.

Окремі аспекти профілактики ВІЛ/СНІДу розглядалася у працях вітчизняних науковців та практиків: О. Балакіревої, М. Буроменського, Б. Ворника, Т. Воронцової, Т. Журавель, Б. Лазоренка, Т. Лях, В. Петровича, О. Пилипенка, В. Пономаренка, О. Пурік, В. Стешенка, С. Терницької. Питання інтеграції людей, які живуть з ВІЛ, розкрито в працях Є. Большова, О. Девіс, О. Жмурко, С. Оксамитної, О. Похолок, Ю. Сахно, Н. Храченко, О. Шестакоського.

Аналіз наукових досліджень дає змогу зробити висновок, що проблема підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей не була предметом окремого наукового дослідження.

Контент-аналіз звітів недержавних організацій дозволив дійти висновку, що наразі в Україні здійснюються такі просвітницькі заходи з підготовки фахівців до роботи з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей:

- організація та проведення тематичних занять, семінарів для соціальних педагогів, соціальних працівників та волонтерів,

методичних зборів працівників центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та партнерських організацій;

- залучення соціальних педагогів, соціальних працівників та волонтерів до участі в модульних курсах, які проводяться за фінансової підтримки Дитячого Фонду ООН – ЮНІСЕФ, Міжнародного Альянсу з ВІЛ/СНІД, Британської Ради, Всеукраїнської благодійної організації “Всеукраїнська мережа людей, які живуть з ВІЛ/СНІД”;

- проведення науково-практичних конференцій, участь у національних конференціях ВІЛ-сервісних організацій і людей, які живуть з ВІЛ/СНІД;

- залучення лікарів-інфекціоністів міста до проведення занять з медико-соціальних аспектів ВІЛ/СНІД;

- підготовка методичних листів для соціальних працівників і волонтерів [3, 58].

Дотепер недержавні організації запроваджували власні тренінгові курси для підготовки соціальних педагогів. Важливо зазначити, що навчання, яке пропонують на тренінгах, не є тривалим і стосується лише окремих аспектів соціально-педагогічної роботи, а не у цілому системи допомоги та догляду за ВІЛ-позитивними дітьми та їх сім'ями. Разом із тим до проведення такого навчання залучено велику кількість міжнародних організацій, накопичено значний досвід у цій галузі.

Соціальні педагоги та соціальні працівники часто мають достатній практичний досвід та можливості для підвищення кваліфікації, але при цьому їм бракує відповідної базової фахової підготовки, що значно вплинуло б на рівень та якість надання послуг сім'ям, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей.

У цьому контексті, слід наголосити на важливості поступової підготовки майбутніх фахівців до роботи у темі “ВІЛ/СНІД”. Під “поступовою підготовкою” ми розуміємо поетапну роботу з уявленнями людини про ВІЛ/СНІД, формування толерантного ставлення до ВІЛ-інфікованих людей, наданням фактичних знань про шляхи ураження ВІЛ, перебіг хвороби, стадії, специфіку антиретровірусної терапії, ризиковану щодо інфікування ВІЛ поведінку, розвиток ВІЛ-інфекції в організмі дитини, особливості соціалізації дітей з ВІЛ-позитивним статусом тощо.

Тому, у процесі професійної підготовки студентів спеціальностей “Соціальна педагогіка”, “Соціальна робота” доцільно проваджувати обов'язкові навчальні дисципліни “Соціально-педагогічна робота з ВІЛ-інфікованими” (освітньо-кваліфікаційний рівень “бакалавр”) та “Соціальний супровід ВІЛ-інфікованих дітей та їх сімей”(освітньо-кваліфікаційні рівні “спеціаліст”, “магістр”).

Особливу увагу варто приділити організації педагогічної практики

на базі ВІЛ-сервісних організацій, починаючи з “оглядової”, де студенти складають враження про людей, які живуть з ВІЛ, завершуючи “виробничою”, де вони мають можливість виступити у ролі стажера, взяти участь у роботі над індивідуальним випадком клієнта тощо.

Майбутні фахівці у своїй роботі повинні керуватися певними принципами та володіти сукупністю знань і умінь.

Так, принципами, якими має керуватися соціальний педагог та соціальний працівник у роботі з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей, є:

- дотримання і захист конституційних прав людини;
- адресність та індивідуальний підхід;
- добровільність вибору отримання чи відмови від надання соціальних послуг;

- гуманність;
- законність;
- конфіденційність [1, 144].

Знаннями, якими має володіти соціальний педагог та соціальний працівник у роботі з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей, виступають:

- нормативно-правові аспекти роботи з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей;

- медичні аспекти догляду й лікування ВІЛ-інфікованих дітей;
- технології індивідуальної та групової роботи;
- особливості догляду в громаді;
- соціально-психологічні аспекти життя ВІЛ-інфікованих дітей та їх сімей;

- особливості розкриття статусу ВІЛ-інфікованим дітям;
- соціальна підтримка ВІЛ-інфікованих дітей в центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та недержавних організаціях.

З огляду на те, що на сьогодні в Україні постала необхідність у підготовці майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей, особливостями вузівського навчання за даним напрямком є сформований комплекс умінь щодо:

- надання клієнтам і членам їх сімей кваліфікованих адресних соціальних послуг на території центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, інших державних установ, закладів;

- інформування клієнтів, членів сімей (за їх зверненнями) про діяльність організацій, груп взаємодопомоги та самопомоги людей, які живуть з ВІЛ/СНІД;

- здійснення соціального супроводу ВІЛ-інфікованих дітей та їх сімей за індивідуальними планами та контрактами, соціального патронажу на дому хворих на СНІД у термінальній стадії;

- залучення дітей, людей, які живуть з ВІЛ/СНІД, членів їх сімей до роботи спеціалізованих соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, участі в тематичних заняттях, соціокультурних заходах;
- сприяння у влаштуванні дітей, які виховуються в сім'ях із проблемами ВІЛ/СНІД, в дошкільні та шкільні дитячі установи;
- сприяння у формуванні в клієнтів навичок здорового способу життя;
- забезпечення організації та проведенні соціальних програм спеціального оздоровлення сімей із дітьми, яких торкнулася проблема ВІЛ/СНІД;
- розповсюдження серед клієнтів тематичних інформаційних матеріалів, спеціальної літератури про життя з ВІЛ [3,57].

Можна стверджувати, що сформованість вищезначеної сукупності знань та вмінь у соціальних педагогів та соціальних працівників щодо роботи з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей, що є особливостями їх фахової підготовки, гарантуватиме значно вищий рівень кваліфікації у даному напрямі роботи. Проте, ми можемо з упевненістю говорити, що традиційна система підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників, за відсутності окреслених нами умов, не забезпечує належного рівня готовності майбутніх фахівців до роботи з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей.

Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів, соціальних працівників та їх подальше працевлаштування вимагає від викладачів вищих навчальних закладів розв'язання низки проблем:

- формування психологічної готовності студентів до професійної діяльності з ВІЛ-інфікованими дітьми та їх сім'ями;
- втілення інноваційних технологій навчання майбутніх соціальних педагогів у роботі з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей;
- збільшення тривалості та кількості баз практики під час професійної підготовки студентів для роботи з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей.

Підвищення рівня практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників висуває нові вимоги і до ставлення студентів до навчання:

- систематична підготовка студентів до кожного навчального заняття, які присвячені особливостям роботи з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей;
- постійне опрацювання соціально-педагогічної, психологічної літератури з проблеми ВІЛ/СНІДу;
- вивчення передового соціально-педагогічного досвіду з проблеми ВІЛ/СНІД та використання ефективних методик та

технологій у безпосередній діяльності з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей.

Отже, особливостями професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей є:

- розробка та реалізація програм (спеціальних навчальних курсів), що орієнтовані на підвищення професійної компетентності фахівця, здатного надавати якісні соціальні послуги ВІЛ-інфікованим дітям та їх сім'ям;

- розробка інноваційних форм і методів соціально-педагогічної роботи з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей;

- формування умінь та навичок у майбутніх фахівців до здійснення соціально-педагогічної роботи з сім'ями, які виховують ВІЛ-інфікованих дітей, під час професійної практики;

врахування особистісного потенціалу студентів, їх мотивації до роботи з ВІЛ-інфікованими дітьми та їх сім'ями в контексті системного, особистісно-орієнтованого підходу.

Список використаних джерел

1. ВІЛ-інфіковані діти: медичний догляд, психологічна підтримка, соціальний супровід, правовий захист / Котова Н. В., Старець О. О., Пурік О. П. та ін. – К. : ТОВ “К. І. С.”, 2010. – 176 с.

2. Эпидемическая ситуация по ВИЧ-инфекции/СПИД в Украине [Электронный ресурс]: /Международный Альянс по ВИЧ/СПИДу в Украине. Режим доступа: www.aidsalliance.org.ua/cgi-bin/index.cgi?url=/ua/library/statistics/index.htm

3. Методичні рекомендації щодо соціальної підтримки людей, які живуть з ВІЛ : з досвіду роботи / Калашніков Ю. В., Крисов Л. П., Муценко Д. В. та ін. – К. : ДСССДМ, 2005. – 116 с.

In the article an author analyses the features of preparation of future social teachers and social workers to work with families which bring up children with HIV. An author gives the on-line tutorial of discipline “Social pedagogical work with HIV-infected” (educationally qualification level “bachelor”), which is inculcated in the Kiev university of the name of Boris Grinchenko.

Keywords: social pedagogue, social worker, HIV /AIDS, HIV-infected child, families which bring up children with HIV.

Отримано 25.2.2012